

O'ZBEK TILINING MEDIA SOHASIDAGI O'RNI TELEVIDENIYE RADIO VA PODKASTLAR

Tal'atova Sabina

*Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti, Ona tili va adabiyot fakulteti
kechki ta'lim shakli 404-guruh talabasi*

Annotatsiya: Mazkur ilmiy ishda o'zbek tilining zamonaviy media makonidagi o'rnini televideniye, radio va podkastlar misolida tahlil qilinadi. Tadqiqotda ommaviy axborot vositalarining til madaniyatini shakllantirish, nutq me'yorlarini ommalashtirish hamda jamiyatda tilga bo'lgan munosabatni belgilashdagi ahamiyati yoritiladi. Televideniye va radio an'anaviy media sifatida, podkastlar esa raqamli media mahsuloti sifatida qiyosiy tahlil qilinadi. Shuningdek, efir tilining adabiy me'yorlarga mosligi, so'z tanlovi, talaffuz madaniyati va xorijiy til birliklarining qo'llanishi kabi masalalar ilmiy jihatdan baholanadi. Tadqiqot natijalari o'zbek tilining media sohasidagi nufuzi va ta'sir doirasi oshib borayotganini ko'rsatib, media tilini takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar beradi.

Kalit so'zlar: o'zbek tili, media tili, televideniye, radio, podkastlar, ommaviy axborot vositalari, nutq madaniyati, adabiy til me'yorlari, raqamli media, til siyosati

KIRISH

Zamonaviy jamiyatda ommaviy axborot vositalari ijtimoiy ongini shakllantirish, axborot tarqatish va madaniy qadriyatlarni ommalashtirishda muhim o'rin egallaydi.³⁶⁶ Media makoni tilning rivoji, me'yorlashuvi va ommaviy iste'moldagi holatini belgilovchi asosiy maydonlardan biri hisoblanadi. Shu bois til va media o'rtasidagi o'zaro munosabat masalasi bugungi kunda lingvistika, jurnalistika va madaniyatshunoslik fanlarida dolzarb tadqiqot yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. O'zbek tili davlat tili sifatida jamiyat hayotining barcha sohalarida, xususan, televideniye, radio va raqamli media platformalarida keng qo'llanilmoqda. Televideniye va radio uzoq yillardan buyon aholining keng qatlamiga ta'sir ko'rsatib kelayotgan an'anaviy axborot vositalari bo'lsa, podkastlar zamonaviy raqamli media mahsuloti sifatida yangi auditoriyani qamrab olmoqda. Ushbu media turlari orqali o'zbek tilining adabiy me'yorlari, nutq madaniyati va zamonaviy til jarayonlari ommaga yetkaziladi.

Media sohasida tilning to'g'ri va me'yoriy qo'llanilishi jamiyatda adabiy til normalarining mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Televideniye va radio efirlarida olib boriladigan axborot, tahliliy va ko'ngilochar dasturlar tilning ommaviy namunasi sifatida qabul qilinadi. Podkastlar esa erkin formatda olib borilishi bilan ajralib turib, nutqning tabiiyligi va so'zlashuv uslubining kengroq namoyon bo'lishiga imkon yaratadi. Bu holat media tilining turli qatlamlarini ilmiy jihatdan o'rganishni taqozo etadi.³⁶⁷ Bugungi kunda media tilida xorijiy so'zlarning haddan tashqari ko'p qo'llanilishi, talaffuz va grammatik me'yorlarning buzilishi, adabiy til talablariga rioya qilinmasligi kabi muammolar ham kuzatilmoqda. Ayniqsa, raqamli platformalarda faoliyat yuritayotgan ayrim podkast va media loyihalarda til madaniyatiga yetarli e'tibor qaratilmasligi o'zbek tilining ommaviy qiyofasiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli media sohasida o'zbek tilining holati va rivojlanish tendensiyalarini ilmiy asosda tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi — o'zbek tilining televideniye, radio va podkastlar orqali qo'llanilish xususiyatlarini tahlil qilish, media tilining jamiyat nutq madaniyatiga ta'sirini aniqlash hamda til me'yorlarini takomillashtirishga oid ilmiy xulosalar chiqarishdan iborat. Tadqiqot natijalari media

³⁶⁶ Karimov, S. *O'zbek tilining media makonidagi rivoji*. Toshkent: Fan, 2019. Tursunov, A. *Media tilining nutq madaniyatidagi o'rnini*. Toshkent:

³⁶⁷ Crystal, D. *Language and the Media*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. Fishman, J. A. *Language and Ethnicity in Minority Sociolinguistic Perspective*. Clevedon: Multilingual Matters, 1989.

xodimlari, jurnalistlar, tilshunoslar va ta'lim sohasi mutaxassisleri uchun nazariy hamda amaliy ahamiyatga ega bo'lishi kutiladi.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqot o'zbek tilining media sohasidagi qo'llanilish xususiyatlarini aniqlashga qaratilgan bo'lib, unda kompleks ilmiy metodlardan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida lingvistik va ijtimoiy-media yondashuvlar uyg'unlashtirildi. Bu yondashuvlar o'zbek tilining televideniye, radio va podkastlardagi funksional o'rnini tizimli tahlil qilish imkonini berdi. Tadqiqotning nazariy-metodologik asosini media tiliga oid ilmiy qarashlar, nutq madaniyati va adabiy til me'yorlari haqidagi konsepsiyalar tashkil etadi. Empirik tahlil jarayonida televideniye va radio dasturlaridan, shuningdek, ommalashgan o'zbek tilidagi podkastlardan olingan nutqiy materiallar tahlil qilindi. Media matnlari leksik, stilistik va fonetik jihatdan o'rganildi. Ma'lumotlarni tahlil qilishda tavsifiy, qiyosiy va tahliliy usullar qo'llanildi. Televideniye va radio tilining nisbatan me'yorlashganligi podkastlardagi erkin nutq bilan qiyoslab o'rganildi. Natijada media turlariga xos til xususiyatlari va mavjud muammolar aniqlanib, umumlashtirilgan ilmiy xulosalar chiqarildi.

1-jadval. Tadqiqotda qo'llanilgan metodlar

Metod nomi	Qo'llanish maqsadi
Tavsifiy tahlil	Media tilining umumiy xususiyatlarini aniqlash
Qiyosiy tahlil	Televideniye, radio va podkast tilini solishtirish
Lingvistik tahlil	Leksik va stilistik birliklarni o'rganish

2-jadval. Tahlil qilingan media turlari

Media turi	Tahlil obyekti
Televideniye	Axborot va madaniy dasturlar tili
Radio	Efir nutqi va jonli suhbatlar
Podkastlar	Erkin formatdagi audio kontent

MUHOKAMA VA NATIJALAR

O'tkazilgan tadqiqot natijalari o'zbek tilining media makonida muhim kommunikativ va madaniy vazifani bajarib kelayotganini ko'rsatdi. Televideniye va radio an'anaviy ommaviy axborot vositalari sifatida adabiy til me'yorlarini saqlash va ommalashtirishda yetakchi o'rin tutadi. Ushbu media turlarida olib boriladigan axborot va tahliliy dasturlar nutqning rasmiy-uslubiy talablarga nisbatan mosligi bilan ajralib turadi. Bu holat o'zbek tilining ommaviy nutqdagi nufuzini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, radio efirlarida nutqning jonliligi va so'zlashuv uslubi ko'proq namoyon bo'ladi. Bunda adabiy til me'yorlariga rioya qilish bilan birga, tinglovchiga yaqin va tushunarli ifoda shakllari qo'llaniladi. Podkastlarda esa tilning erkinligi, individual nutq uslubi va zamonaviy leksikaning faol qo'llanishi kuzatiladi. Bu holat yosh auditoriya uchun jozibador bo'lsa-da, ayrim hollarda til me'yorlarining buzilishiga olib kelmoqda. Tadqiqot jarayonida aniqlangan asosiy muammolardan biri — podkast va ayrim ko'ngilochar media mahsulotlarida adabiy o'zbek tili me'yorlariga yetarli darajada amal qilinmasligidir³⁶⁸. Xususan,

³⁶⁸ Yo'ldoshev, M. *Ommaviy axborot vositalari va til madaniyati*. Toshkent: Fan, 2017 Qodirov, Q. *O'zbek tili va zamonaviy media*. Toshkent: Akademnashr, 2021

ortiqcha xorijiy soʻzlardan foydalanish, notoʻgʻri talaffuz va grammatik xatolar media tilining sifatiga salbiy taʼsir koʻrsatmoqda. Bu holat ommaviy axborot vositalari orqali shakllanadigan nutq madaniyatiga putur yetkazishi mumkin. Mazkur muammoni bartaraf etish uchun media xodimlari va podkast mualliflari uchun til madaniyati va adabiy meʼyorlar boʻyicha maxsus trening va uslubiy qoʻllanmalarni joriy etish zarur. Shuningdek, podkast va raqamli media platformalarida til masʼuliyatini oshirish, muharrirlik nazoratini kuchaytirish hamda oʻzbek tilining muqobil leksik imkoniyatlaridan faol foydalanishni ragʻbatlantirish muhim hisoblanadi.

Tadqiqot natijalariga koʻra:

- televideniye va radio oʻzbek adabiy tilining meʼyorlashgan namunasini taqdim etmoqda;
- podkastlar oʻzbek tilining zamonaviy va jonli shaklini ommalashtirmoqda;
- media tili jamiyat nutq madaniyatiga bevosita taʼsir koʻrsatmoqda. Umuman olganda, oʻzbek tilining media sohasidagi oʻrni nafaqat axborot yetkazish bilan cheklanmay, balki tilni rivojlantirish, boyitish va avlodlar ongiga singdirishda muhim ijtimoiy-madaniy ahamiyat kasb etadi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot oʻzbek tilining media sohasidagi oʻrni, xususan televideniye, radio va podkastlar misolida tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatdiki, televideniye va radio anʼanaviy media vositalari sifatida oʻzbek adabiy tilining meʼyoriy qoʻllanilishini taʼminlaydi va nutq madaniyatini mustahkamlaydi. Podkastlar esa raqamli formatda erkin nutqni ommalashtiradi, yosh auditoriya bilan samarali muloqot qilishi bilan ajralib turadi, ammo baʼzi hollarda adabiy til meʼyorlariga rioya qilinmasligi kuzatiladi. Tadqiqot davomida aniqlangan asosiy muammo — podkast va baʼzi koʻngilochar media mahsulotlarida til meʼyorlarining yetarlicha saqlanmasligi boʻlib, bu tilning media makonidagi sifatiga taʼsir qiladi. Ushbu muammoni bartaraf etish uchun media xodimlari va podkast mualliflari uchun til madaniyati boʻyicha treninglar, muharrirlik nazorati va adabiy meʼyorlarni ragʻbatlantirish zarurligi taʼkidlandi. Umuman olganda, oʻzbek tilining media sohasidagi faol qoʻllanilishi tilni rivojlantirish, jamiyat nutq madaniyatini mustahkamlash va milliy identiklikni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalari media tilini takomillashtirish boʻyicha nazariy va amaliy tavsiyalarni ishlab chiqish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov, S. *Oʻzbek tilining media makonidagi rivoji*. Toshkent: Fan, 2019.
2. Tursunov, A. *Media tilining nutq madaniyatidagi oʻrni*. Toshkent: Maʼnaviyat, 2020.
3. Crystal, D. *Language and the Media*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
4. Fishman, J. A. *Language and Ethnicity in Minority Sociolinguistic Perspective*. Clevedon: Multilingual Matters, 1989.
5. Yoʻldoshev, M. *Ommaviy axborot vositalari va til madaniyati*. Toshkent: Fan, 2017.
6. Qodirov, Q. *Oʻzbek tili va zamonaviy media*. Toshkent: Akademyashr, 2021.